

ضمانت نامه های بانکی از دیروز تا امروز

نگاهی به کتاب ضمانت‌نامه های بانکی بین المللی و مقررات حاکم بر آنها

ابزارهایی که توسط بانکها برای تسهیل روند تجارت داخلی و بین المللی ارائه می‌شود را می‌توان به دو دسته ابزارهای پرداخت و ابزارهای تضمینی طبقه بندی کرد. از آنجا که محور اصلی فعالیت‌های بانکی، تجهیز و تخصیص بهینه منابع پولی است، کارشناسان علوم بانکی بتدریج و با رشد روزافزون صنعت بانکداری ابزارهای متنوعی را برای مدیریت صحیح مسائل پولی ابداع نموده اند. ابزارهای پرداخت، از ساده ترین شکل مانند چکهای بانکی تا انواع بسیار پیچیده و مشروط مانند اعتبارات اسنادی، نقشی بی بدیل در رشد و تکامل تجارت بر عهده داشته اند. اما در فعالیت‌های اقتصادی علاوه بر ابزارهای پرداخت به ابزار بسیار مهم دیگری نیازمند هستیم که ابزارهای تضمین نام دارند. از آنجا که ریسک و امکان تحقق آن جزء لاینفک هر فعالیت اقتصادی محسوب می‌شود، ابداع ابزارهایی که با کمک آنها بتوان ریسکهای احتمالی را تحت پوشش قرار داد، از لوازم ضروری یک اقتصاد کارآمد محسوب می‌شود.

اگر انواع ریسک را از نظر عامل وقوع آنها به دو نوع تصادفی و عمدی تقسیم کنیم، دو ابزار بیمه نامه و ضمانت‌نامه به ترتیب برای پوشش دو نوع ریسک اخیر استفاده می‌شوند. شرکت بیمه با صدور بیمه‌نامه، اشخاص را در مقابل ریسکهایی چون آتش سوزی، زلزله، تصادفات، بیماری و غیره محافظت می‌کند و لذا شرکت بیمه با صدور بیمه‌نامه ریسک اقتصادی وقوع حوادث مندرج در شرایط بیمه نامه را متقبل می‌گردد. اما ضمانت‌نامه زمانی صادر می‌شود که شخصی با ریسک عدم ایفاء تعهدات شخصی دیگر بر اساس تعهداتی که وی در یک قرارداد یا رابطه تجاری یا مالی بر عهده گرفته، مواجه است. لذا ضامن با صدور یک ضمانت‌نامه صرفا با ریسک اعتباری عدم پرداخت وجه ضمانت‌نامه توسط شخص متعهد در صورت مطالبه احتمالی وجه آن مواجه خواهد بود. از آنجا که صدور ضمانت‌نامه در سراسر جهان عمدتا توسط بانکها صورت می‌پذیرد، این ابزار تضمینی بیشتر با عنوان ضمانت‌نامه بانکی شناخته می‌شود.

تا اوایل دهه ۱۹۷۰ ضمانت‌نامه‌ها از مقبولیت چندانی برخوردار نبودند، چرا که ضمانت‌نامه‌ها تا این زمان به صورت تبعی صادر می‌شوند. در یک ضمانت‌نامه تبعی، ضامن تنها در صورتی متعهد به پرداخت وجه آن خواهد بود که تخلف متقاضی ضمانت‌نامه بر اساس رابطه پایه تجاری یا مالی مربوطه برای ضامن محرز شود. این ویژگی دو مشکل اساسی به همراه داشت: اولاً ذینفع ضمانت‌نامه‌ها همواره مایل است تا به راحتی و به محض ارائه مطالبه وجه آن قادر به دریافت وجه درخواستی باشد و ثانيا ساختار اداری و سازمانی بانکها به عنوان ضامن به گونه ای است که همواره برای انجام فعالیت‌های خود و از جمله پرداخت وجه، باید اسناد و مدارک ارائه شده را کنترل نمایند. حال آنکه مطابق یک ضمانت‌نامه تبعی، ضامن می‌بایست با ورود در رابطه پایه طرفین، وقوع تخلف در آن را به صورت واقعی احراز نماید. مشکلات مزبور از یک سو و رشد چشمگیر درآمدهای نفتی کشورهای نفتی خاورمیانه که موجب انعقاد قراردادهای کلان میان این کشورها و شرکتهای پیمانکار غربی برای انواع پروژه های زیربنایی شده بود، نیاز به ابزاری تضمینی داشت که مانند سایر ابزارهای بانکی با ارائه اسناد مشخص بلافاصله قابل پرداخت باشد. موارد مذکور باعث شد تا ابزاری نوین جهت پوشش ریسک قراردادهای تجاری و مالی توسط بانکها معرفی شود.

این ابزار، ضمانت‌نامه مستقل یا عندالمطالبه نام داشت. همانطور که اشاره شد، این ابزار دقیقا همانند سایر ابزارهای بانکی ماهیتی اسنادی و مستقل دارد یعنی بانک به عنوان ضامن به محض صدور ضمانت‌نامه صرفا با متن ضمانت‌نامه مواجه است و در صورت مطالبه وجه یا هر عملیات دیگری تنها باید اسناد و مدارکی را که در متن ضمانت‌نامه مشخص شده، بررسی نماید. در حقیقت یک ضمانت‌نامه مستقل بر خلاف ضمانت‌نامه تبعی ماهیتی اولیه دارد، نه ثانویه.

با گسترش روند صدور ضمانت‌نامه های مستقل بانکی، مشکلی که بتدریج نمایان شد، عدم وجود مقررات متحدالشکل حاکم بر این نوع از ضمانت‌نامه ها بود. با توجه به اینکه از عمر مقررات متحدالشکل حاکم بر اعتبارات اسنادی UCP چندین دهه می‌گذشت و تجربه موفقی را در این خصوص نشان می‌داد، اتاق بازرگانی بین المللی تصمیم گرفت با در نظر داشتن این تجربه موفق و با همان چارچوب، به ویژه ماهیت اسنادی و مستقل ابزارهای بانکی، مقررات ضمانت نامه های مستقل را نیز تدوین نماید. پس از اخذ دهها هزار نظر مکتوب از سراسر جهان که توسط بانکداران و تجار ارائه شده بود، نسخه اولیه این مقررات تحت عنوان URDG ۴۵۸ در سال ۱۹۹۲ و سرانجام نسخه نهایی و اصلاح شده آن با عنوان URDG ۷۵۸ در سال ۲۰۱۰ منتشر شد. این نسخه از مقررات با اقبال فراوانی در سراسر جهان مواجه شده و ابهامات موجود در خصوص ماهیت ضمانت‌نامه های مستقل را مرتفع ساخته است. لازم به ذکر است که بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران نیز طی بخشنامه ای صدور ضمانت‌نامه‌های بانکی تحت این مقررات را توصیه نموده است.

ضرورت انتشار کتاب

به‌رغم روند رو به رشد صدور ضمانت‌نامه های مستقل و کارکردهای متنوع، پیچیده و انعطاف پذیر این ابزار تضمینی، فقر منابع آموزشی در خصوص ضمانت نامه های مستقل کماکان به وضوح قابل مشاهده است. بیشتر کتابها و منابع آموزشی که در خصوص ضمانت‌نامه ها منتشر می‌شوند، متأسفانه هنوز بر نگرش تبعی و ثانویه استوار بوده و گذار از ضمانت‌نامه تبعی به ضمانت‌نامه های مستقل را در نظر نگرفته اند. مقالات و جزوات آموزشی سودمندی که در خصوص ضمانت‌نامه های مستقل منتشر شده اند نیز عموما جنبه های محدودی از این ابزار را بررسی کرده‌اند. لذا نیاز به کتابی آموزشی که ضمانت‌نامه های مستقل را به زبانی ساده، روشن و بدون ابهام مطرح کند و مانند یک کتاب درسی برای تمامی مخاطبان اعم از پرسنل بانکها و تجار و بازرگانان سودمند باشد، در کشورمان قابل مشاهده بود.

مولفان پس از سالها فعالیت و اخذ تجربه در امر ضمانت‌نامه‌ها و مطالعه معتبرترین متون تخصصی در خصوص ضمانت‌نامه های مستقل، تصمیم به انتشار کتابی آموزشی برای مخاطبان ایرانی گرفتند و پس از دو سال نگارش و اصلاحات مکرر، سرانجام متن کتاب جهت انتشار به یکی از معتبرترین ناشران حوزه

پولی و بانکی کشور یعنی پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران ارائه گردید. شورای داوران پژوهشکده مذکور که تحت ریاست دکتر فرهاد نیلی از برجسته‌ترین اساتید اقتصاد کشور اداره می‌گردد، انتشار این کتاب را مورد تایید قرار داد و پس از مشاوره با مولفان و انجام اصلاحات لازم، سرانجام کتاب یاد شده با اخذ مجوزات لازم و ثبت در کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، اواخر سال ۱۳۹۲ به عنوان نخستین کتاب جامع و تخصصی به زبان فارسی در خصوص ضمانت‌نامه‌های مستقل منتشر شد.

کتاب یادشده شامل چهار فصل است. فصل نخست به مباحث نظری اولیه در خصوص ضمانت‌نامه‌های بانکی پرداخته و ضمن تبیین تفاوت‌های ضمانت‌نامه و بیمه نامه از یکسو و ضمانت‌نامه مستقل و تبعی از سوی دیگر، زمینه‌های نظری ورود به بحث ضمانت‌نامه‌های مستقل بانکی را فراهم می‌آورد. در ادامه همین فصل، ارکان و ویژگی‌های ضروری و شرایط اختیاری ضمانت‌نامه و همچنین انواع ضمانت‌نامه‌ها بر اساس ماهیت رابطه پایه نیز به تفصیل مطرح شده است. در حقیقت فصل اول کتاب به گونه‌ای تنظیم شده تا مخاطبان با هر سطحی از دانش بتوانند با مطالعه آن با موضوع ضمانت‌نامه‌های بانکی به طور عام و ضمانت‌نامه‌های مستقل به طور خاص آشنا شوند. فصل دوم تحت عنوان "بانکداری بین الملل"، پل رابطنی است که ضمانت‌نامه بانکی را به ضمانت‌نامه بین‌المللی متصل می‌کند. در این فصل، ابزارهای پرداخت به طور خلاصه و چگونگی ارتباط بانکیها با یکدیگر در سطح بین الملل مطرح شده است.

فصل سوم به طور خاص به موضوع ضمانت‌نامه‌های بین المللی می‌پردازد و ضمن تعریف تضمین متقابل، انواع روش‌های صدور ضمانت‌نامه و علل مختلف صدور ضمانت‌نامه‌های بین‌المللی و چگونگی آنها را به تفصیل بیان می‌نماید. سرانجام در فصل چهارم مقررات متحدالشکل ضمانت‌نامه‌های عندالمطالبه (مستقل) مطرح شده و تاریخچه و چگونگی تدوین این مقررات به همراه جنبه‌های گوناگون و فواید آن برای طرفین ضمانت‌نامه تبیین گردیده است.

کتاب یاد شده به گونه‌ای تدوین شده تا مورد استفاده عموم علاقمندان و مخاطبان ضمانت‌نامه‌های مستقل باشد. لذا هر واژه تخصصی در حوزه ضمانت‌نامه‌ها تنها زمانی در کتاب مطرح می‌شود که قبلاً تعریفی روشن و رسا از آن ارائه شده باشد. بدیهی است که با توجه به این واقعیت، کتاب یادشده اولین تجربه به زبان فارسی در خصوص ضمانت‌نامه‌های مستقل است، خالی از ایراد نخواهد بود. لذا مولفان مشتاقانه در انتظار دریافت نظرات و دیدگاه‌های کارشناسان امور ضمانت‌نامه‌ها هستند تا چاپ بعدی کتاب و یا کتابهای بعدی در این خصوص با بهره دانش و تخصص بیشتری منتشر شود.